

La vila de Berga al segle xv. Dificultats i intents de redreç: forn, fira i mercat

La quinzena centúria va ser per Catalunya una època de crisi a tots nivells: econòmic, social, polític i demogràfic. La vila de Berga no va ser una excepció i va seguir aquesta mateixa tònica. Esgotada per la construcció de les seves muralles, obra que es va perllongar durant gairebé tota la segona meitat del segle XIV i que va suposar un esforç econòmic ingent per la vila i els seus habitants; amb una població delmada per les epidèmies endèmiques de pesta que s'anaven succeint des de 1348 i, segurament, afectada per uns terratrèmols, com els de la Candelera de 1428, que van destruir importants construccions de la contrada, com el monestir de Sant Llorenç prop Bagà, Berga es veia immersa en una decadència galopant.

Per tal d'intentar redreçar la situació, els consellers berguedans van transmetre les seves inquietuds al rei Joan II, a la vegada que li proposaven unes mesures concretes. L'encarregat de dur-les a la cort va ser Francesc Pujol, síndic i missatger de Berga, o sigui, l'oficial que, per delegació de les autoritats municipals, s'encarregava dels interessos i les gestions administratives de la vila.

Les súpliques dels consellers berguedans i les respostes del rei estan recollides en un document fins ara inèdit que es conserva a l'Arxiu de la Corona d'Aragó (ACA. Cancelleria. Joan II. Diversorum 6. Registre 3366, folis 58v-59v) i és datat a Barcelona, el 10 de gener de 1459.

El moment escollit pels representants municipals de Berga no és casual. El 27 de juny de 1458 havia mort el rei Alfons dit el Magnànim, fill i hereu de Ferran I, dit d'Antequera, que, a la vegada, i a conseqüència del funest Compromís de Casp, va succeir Martí l'Humà, el darrer sobirà

del Casal de Barcelona, mort el 31 de maig de 1410 sense fills legítims i sense haver designat successor.

L'hereu d'Alfons el Magnànim, va ser Joan II, tercer representant de la dinastia dels Trastàmara, que estava llavors, a principis de 1459, en els primers mesos del seu regnat.

El document suara esmentat, redactat en llatí i català, comença amb l'exposició al rei de la pèssima situació de la vila de Berga. Els consellers diuen: *"Senyor molt alt e molt excellent. Com la vostra vila de Berga sia molt disminuïda de poble e facultats per mortalitats e altres infortunis e sia en punt de total perdició si per vostra gran Senyoria e acustomada clemència no li es subvengut"*. I, a continuació, comencen les demandes, en nombre de tres, que, en cas de ser acceptades, la vila *"sera sustentada e conservada e los dits consellers e Universitat ho reputaran a gracia e merce a vostra gran excellència"*.

L'encunyació de ducats es generalitzà als reialmes de la Corona d'Aragó al segle xv i al s. xv el seu valor era ja anivellat amb el ducat venecià. D'alta llei (23,75 quirats), la seva estampa varià, però, d'un país a l'altre, i es generalitzà la multiplicitat d'estampes a l'argent i a l'or, sobre la base d'un mateix valor. ARXIU ARB

En primer lloc, els consellers demanen al rei la renovació de la concessió de la barra i del dret de barra per quaranta anys, així com l'autorització, si els consellers ho creuen més profitós per la vila, pel seu arrendament. La barra i el dret de barra, també anomenat de bústia, era un impost que gravava el trànsit per camins importants i que es va començar a aplicar a Catalunya a mitjan segle XIV, coincidint amb la renovació de la xarxa de comunicacions. El seu import es destinava fonamentalment a la reparació dels camins, encara que també, de manera ocasional, a la de muralles, valls i altres infraestructures.

En el cas de Berga, el cobrament d'aquest impost venia d'antic ja que se'n coneixen diverses concessions reials. No sabem de quan data la primera concessió però sí que l'any 1341 ja es cobrava car el 10 de setembre d'aquest any, l'infant Jaume, actuant en qualitat de procurador general dels regnes del seu germà, el rei Pere el Cerimoniós, concedeix a Berga l'exempció de tots els delictes i penes en què haguesin incorregut els seus habitants i, molt concretament, pel frau en l'administració del dret de barra. El document, escrit en pergamí, es conserva a l'Arxiu Comarcal del Berguedà de Berga.

Anys més tard, el dret de barra torna a aparèixer en els tractes entre el rei Joan I i la vila. En concret, els anys 1392 i 1393, en el marc dels acords de la venda de la vila a l'infanta Joana, trobem les demandes dels berguedans sobre la recaptació d'aquest impost i la resposta afirmativa del rei en ambdós casos.

Al document d'abril de 1392 podem llegir: *"E axi mateix sia merce del senyor rei de atorgar a la ditte universitat lisenia e poder que puxa posar e cullir barra o vectigal de barra"*

en la dita vila, semblant que avui es imposada per deu anys primers vinents e comptadors del dia a en la que sera finida la concessio per lo dit senyor a la ditia vila ja feyta de la ditia barra, per adobar e reparar los camins per los quals hom va a la dita vila per ço com la ditia vila es posada en tal loch e los camins son tals que per inundacions de aygues e en altre manera han mester gran reparatio, e si alcuna cosa sobrerera dels preus de les dites barres que aquella puxen convertir, reparats los dits camins sufficientment, en la obra dels murs o altres necessitats de la dita vila. Plau al senyor rei, segons que es demanat.”

I al de setembre/octubre de 1393: “Item senyor de vos senyor haiats atorgat a la universitat de la dita vila de Berga, en lo tractament de la transportacio que fahes de la dita vila, licencia a deu anys primer vinents, de posar e levar o fer cuyllir e levar en la dita vila barra dels viandans per reparer los camins, ultra lo temps de que ja la dita universitat havia licencia obtinguda de vostra senyoria que sia merce vostre senyor que ampliant les licencies o gracies que daço havets a la dita vila atorgades, atorgar a la dita universitat licencia perpetual o a gran temps de posar e levar o fer levar e cullir la dita barra en la dita vila, e com algunes persones volents defraudar los emoluments de la barra dessus dita e fugir a paga daquella muden los camins per altres lochs de la vegueria de Bergueda no acostumades e en especial per los camins de Muntarn, Casserres e altres lochs de la dita vegueria, que la dita universitat e arrendadors e cullidors de la dita barra puxen aquella fer levar e exegir dels caminants en los lochs de Muntarn e Casserres, per la forma e manera ques fa en la dita vila, e que reparats los camins

ordinaris de (...) a la dita vila sufficientment per tot quan sobrara dels emoluments de la dita barra, la dita universitat e concellers daquella franchament puxen convertir en obres dels murs de la dita vila e altra carrechs urgents e necessaris daquella universitat.

Plau al senyor rey atorgar la dita barra a XII anys comptadors apres que los dits deu anys seran passats, per aquella manera matexa e forma per la qual los es atorgada als dits deu anys, e que aquella puxa esser levada e exigida de tots aquells qui per defraudar la dita barra mudaran los camins per Muntarn, Casserres o altres lochs.”.

El fet important que es deriva dels dos documents es que Joan I, el 1392, va allargar 22 anys la concessió del dret de barra a Berga.

En finir el termini d'aquesta, els berguedans van tenir cura de demanar la seva pròrroga al rei del moment. Efectivament, el setembre de 1416, Alfons el Magnànim renova la seva concessió i l'allarga 10 anys més. El mateix rei, el 17 de maig de 1429, atorga de nou a la vila de Berga el privilegi d'imposar el dret de barra. En aquest cas, la seva validesa serà per 20 anys. El pergami que conté dit privilegi també es conserva a l'Arxiu Comarcal del Berguedà de Berga.

La manca de proves històriques ens fa només apuntar la possibilitat que, vers el 1449, s'ampliés per 10 anys la concessió

del dret de barra a Berga, data que ens portaria a 1459, any en el qual es redacta el document que és la base d'aquest article. Com ja hem dit més amunt, Joan II, concedeix en aquesta data el dret de barra a Berga per 40 anys, o sigui, fins a les portes del segle XVI.

La segona demanda dels consellers berguedans a Joan II per tal de mirar de redreçar la vila fa referència a fires i mercats. Primerament, les autoritats de la vila exposen la qüestió. Berga, per concessió reial, celebra una fira el primer diumenge després de la Mare de Déu de Setembre: “com en dita vila per privilegi e concessio reysals cascun any se celebre fira lo primer diumenge apres la festa de nostra dona de Setembre”. Els consellers constaten, però, que té molt poca concurrència, “e per que en lo dit temps molt poca gent conve a la dita fira”, i apunten una solució: canviar les dates de la fira, que comenci el dia de Sant Mateu (21 de setembre) i tingui una durada de vuit dies, “e perço la dita vila vulla e desig que la dita fira sia mudada a altre temps. Supplica pertant sia merce vostra Senyor, mudar la dita fira e perço atorgar a la dita vila e universitat de aquella que daqui avant empertots temps la fira de la dita vila sia e es celebre començant aquella lo jorn o festa de Sant Matheu apostol e evangelista que es en lo dit mes de Setembre e dura per vuyt jorns apres continuament següents.” El rei accedeix a aquesta demanda.

El privilegi de celebració de fires va ser una de les primeres concessions que els reis de la corona catalanoaragonesa van atorgar a Berga. Concretament, el 21 d'agost de 1310, Jaume II concedeix a Berga el privilegi de celebrar dues fires de vuit dies de durada cadascuna (ACA. Cancelleria. Jaume II. Gratiarum 9, 2a part. Registre 207, foli 197r). Una s'havia de celebrar per la Mare de Déu de setembre (8 de setembre) i l'altra per Sant Bris (13 de novembre). La raó que cita el rei per explicar aquesta concessió és que vol que Berga creixi tant físicament com econòmicament. Hem de tenir present que només feia un any que la vila s'havia incorporat als dominis reials com a conseqüència de la venda-permuta signada entre Jaume II i Sibil·la i Hug de Mataplana, hereus dels antics Berga i els darrers senyors feudals que va tenir la vila.

Creiem, doncs, que aquesta fira de mitjans setembre que Joan II va concedir a Berga l'any 1459 pot considerar-se l'antecedent directe de la de Santa Tecla que celebrem actualment.

Uns 80 anys després, a mitjan segle XVI, hi ha canvis importants en les fires i el mercat de Berga.

Plaça del Forn de Berga. ARXIU ARB

El 28 de maig de 1535, l'emperador Carles (Carles I) va atorgar a la vila el privilegi de celebrar una nova fira de tres dies de durada i que havia de començar el dijous de la primera setmana de Quaresma. El 6 de desembre de 1547, Felip, príncep d'As-túries (futur Felip II), actuant en nom del seu pare, l'emperador Carles, atorga a la vila de Berga el privilegi de celebrar una fira de 8 dies de durada que havia de començar el dia 1 de maig. Un any després, el 1458, segons consta en la *Historia de Berga* de Jacinto Vilardaga, Carles I va concedir a la vila la celebració de mercat setmanal els dimecres. Hem de pensar, doncs, que en aquesta data es va canviar el dia del mercat setmanal: del dijous, com era habitual, es va passar als dimecres.

Però, tornem al nostre document de 1459 per veure que no acaben aquí les demandes dels consellers de Berga al rei. A més del canvi de dates de la fira li demanen tenir mercat setmanal cada dijous, *"E que ultra la mutacio de la dita fira vostra gran Senyoria atorgue a la dita vila per maior benefici de aquella que hun dia de cascuna semana ço es lo dijous perpetuament se celebre haia e tinga mercat en la dita vila"*, demanda a la qual el rei també accedeix.

Per tancar el tema de la fira i el mercat, els consellers de Berga ensabonen una mica el rei: *"e que tots los qui vindran a la dita fira e mercat se alegren dels privilegis gracies libertats e immunitats, que los venints a la dita fira se podien es devien alegrar segons lo privilegi e concessio de la dita fira"*.

La tercera demanda que els consellers de Berga fan al rei es referent a un dels forns de coure pa de la vila. Aquests li exposen que *"Item senyor com en la dita vila se sia dirruit hun forn lo qual era e es de la universitat de aquella e per causa de la dita dirruccio haie gran temps que no si ha cuyt pa ni ha fet fruyt algu"* i li demanen *"que sia merce vostra Senyor donar e atorgar a la dita vila facultat de tornar a reedificar lo dit forn donant e atorgant li totes aquelles prerogatives libertats e preheminiencies que antigament e ans se dirruis havia lo dit forn"*. El rei també accedeix a aquesta súplica de les autoritats berguedanes, amb la fórmula establerta: *"Plau al Senyor Rey"*.

El document no ens diu de quin forn es tractava. Sabem que cap a finals del segle XIV Berga comptava amb quatre forns per coure pa. Un d'ells, anomenat *"lo forn mitja"*, estava en desús car era *"en partida destroit"* i els altres tres, *"lo forn nou e lo forn appellat den Palancha e lo forn appellat del Verdaguier"* pastaven i coïen pa per la població que, pel fet d'utilitzar-los, havia de pagar una imposició. Hem de tenir present que

Cap a finals del segle XIV
Berga comptava amb quatre forns
per coure pa. ARXIU ARB

els forns, com les fires i els mercats, entre altres serveis, eren una concessió reial i, generalment aquest n'arrendava la seva explotació o els venia. Aquest serà el cas de Berga. Efectivament, el 1393 les autoritats berguedanes es queixen a Joan II que qui havia comprat els tres forns de la vila ara esmentats, n'havia deixat d'utilitzar un, el del Verdaguier, i la població *"no pot haver bell pa ne sufficiencia de aquell"*. Per aquest motiu demanen al rei que ordeni reobrir-lo, que deixi arreglar el quart forn mig derruït, el forn mitjà, o que en deixi edificar un de nou. Joan II accedeix a les súplices berguedanes i s'inclina per arreglar el forn mitjà i arrendar-lo a la universitat.

Per tant, és possible que el forn al qual fa referència el nostre document sigui aquest, el forn mitjà, que depenia de les autoritats de la vila.

Però no són aquestes ni les primeres ni les úniques notícies que tenim dels forns de la Berga medieval. Les més antigues daten de principis del segle XIV. El 4 de novembre de 1310, quan només feia un any que Berga havia passat a ser una vila reial i pocs mesos després la concessió del privilegi de les fires, Jaume II es fa ressò d'una nova demanda dels berguedans (ACA. Cancelleria. Jaume II. Gratiarum 9, 2a part. Registre 207, foli 163r). Aquests es lamenten que a la vila només hi ha tres forns, encabits tots ells en un únic edifici en males condicions, i demanen al rei tras-

lladar un d'aquests forns a un casal nou i arreglar el vell. Segurament aquest darrer és el "forn nou" al qual es fa referència en els documents posteriors de finals del segle XIV i mitjans del XV. Jaume II no solament accepta les peticions sinó que s'ofereix per pagar la meitat de les despeses que les obres ocasionaran amb les rendes que li donava el forn.

I on eren tots aquests forns? Els més antics eren al capdamunt de la vila, prop el portal de Santa Magdalena i els més moderns pels voltants de l'actual plaça del Forn, nom que encara ens ho recorda.

Tornant al segle XV i com hem dit més amunt, el rei Joan II concedeix a Berga el privilegi de la barra, la fira i el mercat setmanal i l'acondicionament dels forns, per tal que la vila surti de la pobresa i la decadència, però l'altruisme dels reis no arribava a tant i el rei, a canvi, rep uns diners, en concret 100 florins d'or que la vila pagarà en dos terminis durant els vuit mesos següents.

Creiem que de poc van servir aquestes concessions per redreçar la vila ja que Berga, com la resta del Principat, es veurà greument afectada per la Guerra Civil Catalana (1462-1472), contesa que s'ha d'entendre com el zenit d'una crisi a tots nivells que s'anava arrossegant des de feia temps.